

LİSE SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ OLGUNLUK DÜZEYLERİNİN YORDAYICI BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ

Yrd. Doç. Dr. Aysel Esen ÇOBAN*

ÖZET

Bu çalışmada, lise son sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri belirlenmiş ve öğrencilerin mesleki olgunluklarının yordanmasında denetim odağı, cinsiyet, yaş, üniversite tercih alanı, anne-baba eğitim durumu ile kardeş sayısının etkisi incelenmiştir. Bununla birlikte, öğrencilerin, okuldaki psikolojik danışmanından bilgi veya yardım alıp almama ve meslek seçimi için bilgiye ihtiyacı olup olmama durumlarına göre mesleki olgunlukları arasında bir fark olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmaya 246 lise son sınıf öğrencisi katılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, lise son sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerini geliştirmeye ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır. Mesleki olgunluğun yordanmasında denetim odağı çok yüksek bir orana sahiptir. Bunu cinsiyet ve alan tercihleri takip etmektedir. Diğer taraftan psikolojik danışmanlarından yardım alan öğrenciler ile almayanların ve mesleki yardıma ihtiyacı olan öğrenciler ile olmayanların mesleki olgunlukları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçlar ışığında öğrencilerin, daha çok mesleki bilgilendirilmeye ihtiyacı olduğu ve mesleki rehberlik ve danışma hizmetlerinin daha etkili, planlı ve sistemli yapılması gerekliliği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mesleki Olgunluk, İçsel-Dışsal Denetim Odağı, Lise Öğrencileri.

INVESTIGATION OF THE VOCATIONAL MATURITY LEVELS OF 11th GRADE STUDENTS IN RELATION TO SOME PREDICTIVE VARIABLES

ABSTRACT

In this study, vocational maturity level of high school students was determined, and also, how locus of control, gender, age, vocational choice, mother-father educational level, number of siblings predict vocational maturity of high school student was examined. In addition, an attempt was made to indicate the differences between the vocational maturity levels of the students in terms of

* Gaziantep Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
coban@gantep.edu.tr

whether they got help from school counselor or not, and whether they needed to have knowledge about vocational choice or not. The study encompassed 246 high school students. Results of the study showed that high school students' need to develop their vocational maturity level. It was also found out that locus of control was a strong predictor of vocational maturity as well as gender and vocational choice variables. According to results, it was found that there was a significant difference between the vocational maturity levels of the students in regard to whether they got help from school counselor or not, and whether they needed to have knowledge for vocational choice or not. Under the lights of the findings, it was concluded that the students need to develop their vocational maturity level, and school counselors should provide vocational guidance and counseling more effectively and systematically.

Keywords: Vocational Maturity, Internal-External Locus of Control, High School Students.

I. GİRİŞ

Lise yılları gençler için meslekle ilgili karar vermeleri açısından kritik zaman olarak değerlendirilir. Gençler bu dönemlerinde, meslek olarak seçecekleri alanları belirlemek ve meslekleri hakkında karar vermek durumundadırlar. Meslek seçimi gencin, yalnızca nasıl bir işte çalışmak istediği ile ilgili olmayıp aynı zamanda nasıl bir hayat standardı içinde yaşamak istediğini de etkileyen bir karar olduğu için çok önemlidir. Lise çağına gelmiş gençlerin böylesine önemli bir karar vermek zorunda olmaları, mesleki gelişim görevlerini yerine getirmedilerse, doğru ve akılcı kararlar vermelerini zorlaştırmaktadır. Meslek seçimi, meslek gelişiminde yer alan mesleki gelişim görevlerini başarı ile tamamlama ve mesleki olgunluk düzeyi ile bağlantılıdır. Psikolojik danışmanlar, öğrencilerin mesleki gelişim evrelerinden hangisinde olduğunu ve mesleki olgunluk düzeylerini belirleyerek gerekli rehberlik programlarını hazırlamaları ve uygulamaları, gençlerin meslek seçiminde zorlanmamaları ve doğru kararlar vermeleri açısından çok yararlı olacaktır.

Meslek gelişimi hayat boyu süren fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimi de içine alan bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Seligman, 1980). Super (1957) meslek gelişimini evrelere ayırmış ve her evre için gelişim görevleri tanımlamıştır. Bu mesleki gelişim görevlerini başarı ile tamamlayan birey mesleki olgunluk kazanmış sayılır, doğru ve akılcı meslek seçimi yapabilmeye hazırdır. Kuzgun'a (2003) göre, meslek gelişimi sistemli, birbiri ile bağlantılı ve belli aşamalardan oluşan bir süreçtir. Bundan dolayı, bireyin nasıl bir olgunlaşma süreci izlediğini ve mesleki olgunluğunun hangi basamağında bulunduğunu saptayabiliriz. Bu açıdan bakıldığında,

mesleki gelişim sürecinde önemli bir kavram olan mesleki olgunluk düzeyi saptanabilir ve geliştirilebilir bir özellik taşımaktadır. Mesleki olgunluk, King (1989) tarafından bireyin kendisine uygun ve gerçekçi meslek seçebilme yeteneği olarak tanımlanmıştır. Diğer bir tanım ise, mesleki olgunluk, bireyin akılcı ve gerçekçi meslek seçimi için gerekli bilgi ve beceriyi kazanmasıdır (Levinson, Ohler, Caswell ve Kiewra, 1998). Savickas (1984) ise mesleki olgunluğu bireyin yaşına uygun karar vermeye ve mesleki gelişim görevleri ile baş etmeye hazır olması olarak tanımlamaktadır. Yapılan bu tanımlar doğrultusunda mesleki olgunluk, bireyin kendi ilgi, yetenek, değer, kişilik özellikleri ve beklentilerine uygun mesleğe karar verebilmesidir. Bundan dolayı, mesleki olgunluk önemli ve üzerinde çalışılması gereken bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Meslek seçimi, bireyin ilgi, yetenek, değer, beklenti ve kişilik özelliklerine uygun olarak seçildiğinde kişinin ruh sağlığını mesleki ve özel hayatını olumlu yönde etkilemekte ve bireyin hayat kalitesi ve standardına olumlu yönde katkı sağlamaktadır (Seligman, 1980; Savickas, 1990).

Mesleki rehberlik çalışmalarının genel amacı, öğrencinin ilgi, yetenek, değer, tutum, beklenti ve kişilik özelliklerine göre meslek seçmelerine yardımcı olmaktır. Bu amaçla yapılan mesleki rehberlik çalışmalarında öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinin ve mesleki olgunlukla ilişkili olduğu düşünülen çeşitli değişkenlerin göz önünde bulundurulması programlar hazırlanması ve uygulanması, meslek seçiminin daha etkili yapılmasına yardımcı olmaktadır. King (1989) yaptığı çalışmada çevresel faktörlerin, aile ilişkilerinin ve kişilik özellikleri ile ilgili değişkenlerin mesleki olgunluk ile bağlantılı olduğunu vurgulamakta ve kişilik özelliklerine zekâ, denetim odağı (locus of control) ve benlik algısını örnek olarak göstermektedir. Türkiye de yapılan çalışmalarda da, cinsiyet ile mesleki olgunluk arasında bir ilişkinin olduğu ve kızların mesleki olgunluk düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Akay, 1983; Akbalık, 1991). Yine Kuzgun ve Bacanlı (1996) mesleki olgunluk ölçeğini geliştirme çalışmalarında matematik alanında okuyan lise öğrencilerinin Matematik Orta Öğretim puan ortalamalarının edebiyat alanı öğrencilerinden daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Kağnıcı (1999) ODTÜ hazırlık okulu öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerini incelemiş ve çalışmaya katılan öğrencilerin % 73.9'nun mesleki olgunluğa ulaşamadığını, yalnız % 23.1'nin mesleki olgunluğa sahip olduğunu bulmuştur. Sahranç (2000) lise öğrencilerinin denetim odağına göre mesleki olgunluk düzeylerini incelemiş ve denetim odağını mesleki olgunluk düzeyi ile istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişkili bulmuştur.

Farklı çalışmalarda da mesleki olgunluğun birçok değişken ile ilişkisi incelenmiştir. Bunlar yaş, cinsiyet, kişilik özellikleri, ailenin desteği, model alınan kişinin etkisi (Perrone, Zanardelli, Everett ve Chartrand, 2002), anne ve baba eğitim durumu (Kağnıcı, 1999), kardeş sayısı, akademik başarı algısı (Sahranç, 2000) ve denetim odağı gibi değişkenlerdir (Luzzo, 1994; Sahranç, 2000). Yine birçok çalışma da denetim odağı ile mesleki olgunluk arasında bir ilişki olduğu ve içsel denetim odağına sahip bireylerin dışsal denetim odağına sahip bireylere göre mesleki olgunluk düzeylerinin yüksek olduğu vurgulanmaktadır (Luzzo, 1994; Blustein, 1987; Taylor, 1982). Meslek seçiminde kişilik özelliklerinin önemi büyüktür. Denetim odağı kişilik özellikleri arasında mesleki olgunluk ile ilişkisi çoğunlukla incelenen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (King, 1989; Ohler, Levinson ve Sanders, 1995). Gardner ve Beatty (2001) de denetim odağı ile mesleki olgunluk arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu vurgulamaktadır.

Denetim odağı, Rotter'in sosyal öğrenme kuramının yapı taşıdır. Denetim odağı bireylerin kendi davranışları hakkındaki inançlarıdır. Gardner ve Warren'a (1978) göre denetim odağı, bireyin kendi davranışlarının sonucu olarak bireysel sorumluluğu kabul etme dereceleridir. Birey başına gelenlerin kendi davranışları sonucunda olduğunu kabul etmesi içsel denetim, diğer taraftan talih, şans, kader yada başkaları tarafından olduğuna inanması ise dışsal denetim olarak tanımlanmaktadır. İçsel denetim odağına sahip olan öğrencilerin dışsal denetim odağına sahip olan öğrencilere göre başarılı olmak ve hedeflerine ulaşmak için daha fazla çalıştığı ve kendi davranışlarının sorumluluğunu aldığı görülmektedir (Tseng, 1970). Bu bağlamda öğrencilerin üniversiteyi kazanma ve akılcı bir meslek seçimi yapabilmesi için mesleki olgunluk düzeyleri ile denetim odağı, cinsiyet, yaş, baba ve anne eğitim durumu, kardeş sayısı, üniversite tercih alanları arasındaki ilişki incelenerek, psikolojik danışmanlara mesleki rehberlik ve danışmanlık için gerekli önerilerin geliştirilmesi, öğrencilere verilecek mesleki rehberlik ve danışma hizmetleri anlamında yararlı olacağı, böylece öğrencilerin mesleki tercihlerinde daha bilinçli ve akılcı tercihler yapacakları ve üniversiteyi kazanma isteklerinin artacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada, Gaziantep ili merkezde bulunan orta öğretim okullarının son sınıfında okuyan öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri belirlenmeye çalışılmış ve öğrencilerin mesleki olgunluklarının yordanmasında bazı demografik değişkenlerin etkisine bakılmıştır. Daha öncede vurgulandığı gibi öğrencilerin mesleki tercihlerini bilinçli olarak yapmasını ve üniversite sınavında başarısını etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörlerin öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri ile

ilişkinini incelemek, öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinin denetim odağı ve bazı demografik değişkenler tarafından yordayıp yordanmayacağını tespit etmek, öneriler geliştirmek için bu çalışma planlanmıştır. Bu amaçla geliştirilecek önerilerin psikolojik danışmanların mesleki rehberlik ve danışma bağlamında yapacakları çalışmalar ve hazırlayacakları mesleki rehberlik programlarına yardımcı olacağı ve aynı zamanda yapılan bu çalışma ile orta öğretimde çalışan eğitimcilere, öğrencilere ve ailelere de öğrencilerin mesleki anlamda doğru kararlar verebilmesi ve akılcı yaklaşabilmesi için mesleki olgunluk düzeylerini etkileyen değişkenlerin neler olduğunun farkına varmaları açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

II. YÖNTEM

II.I. Araştırma Grubu

Bu araştırmanın grubunu, 2004/2005 öğretim yılı ikinci dönemde Gaziantep ili Şehit Kamil merkez ilçesinde bulunan ve yansız örneklem yöntemi ile seçilen 4 liseden, yine yansız örneklem yöntemi ile seçilen son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmaya 246 lise son sınıf öğrencisi katılmıştır. Bunlardan 125'i kız (% 50.8) ve 121'i erkektir (%49.2). Grubun yaş ranjı 15 ile 20 arasında değişmekte olup, yaş ortalamaları 17,07'dir (SS= .80). Araştırmaya katılan öğrencilerin 111'i sayısal (%45.1), 22'si sözel (%8.9), 94'ü eşit ağırlık (%38.2) ve 19'u yabancı dil (%7.7) olarak tercih alanlarını belirtmişlerdir.

II.2. Veri Toplama Araçları

Mesleki Olgunluk Ölçeği (MOÖ): Araştırma da öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerini belirlemek amacı ile Kuzgun ve Bacanlı (1996) tarafından geliştirilen Mesleki Olgunluk Ölçeği kullanılmıştır. Beşli Likert tipi dereceleme ölçeği olarak geliştirilen ölçekte 40 madde bulunmaktadır. Ölçek, "bana hiç uygun değil"(1), "bana pek uygun değil"(2), "bana biraz uygun"(3), "bana uygun"(4), "bana çok uygun"(5) seçeneklerinden oluşmaktadır. Mesleki Olgunluk Ölçeğinden elde edilen puanlar arttıkça bireylerin mesleki olgunluk düzeyi de artmaktadır. Ancak bu ölçekte ham puanı "143" 'e ulaşmış bir öğrencinin kendisinden beklenen mesleki olgunluk düzeyine ulaştığı belirtilmektedir. Ancak bu öğrencinin kendisinden beklenen mesleki tutum ve davranışları gereği gibi yerine getirebildiğinden söz edebilmek için "155" puana ulaşması gerekmektedir. Bu nedenle ham puanı "143" 'e ulaşamamış bir öğrencinin mesleki olgunluk düzeyi düşük olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan puanı "143" ile "155" arasında olan öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerini geliştirmeye

ihtiyacı var denir. Puanı "155" puana ulaşan ve geçen öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri yüksek olarak kabul edilmektedir. MOÖ'nin deneme formunu oluşturan maddelerin ayırt etme gücünü saptamak için madde analizi yapılmış ve öğrencilerin alt ve üst gruplarının puan ortalamaları arasındaki farklar t-testi ile kontrol edilmiştir. Ölçek tek faktörlüdür. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır. Test-tekrar test yöntemi kullanılarak hesaplanan korelasyon katsayısı ise .82'dir. Bu sonuç ölçeğin ölçmek istediği değişkeni ölçmede oldukça kararlı olduğunu göstermektedir. MOÖ'nin geçerliği ise, öğrencilerin MOÖ'nden aldıkları puanların akademik yetenekleri ile ilişkisine, öğrenim görülen sınıf düzeyi ve yaşın MOÖ'nden alınan puanları etkileyip etkilemediğine ve MOÖ'nin sosyal beğenirlik faktöründen etkilenme derecesine bakılarak belirlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin yeterli geçerlik düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir.

Rotter'in İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği (RİDKOÖ): Ölçeğin orijinal formu, Rotter (1966) tarafından geliştirilmiş ve Dağ (1991) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. 29 maddeden oluşan ölçekte her maddede "a" ve "b" harfleriyle gösterilen iki seçenek bulunmaktadır. Testi yanıtlayan kişiden kendisine uygun gelen cümleyi seçmesi ve a ya da b seçeneğinden birini işaretlemesi beklenmektedir. Ölçekten elde edilen toplam puan 0-23 arasında değişmektedir. Yükselen puanlar dış denetim odağı inancında artış gösterdiğini, düşen puanlar ise bireyin iç denetim odağına sahip olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .71 olarak hesaplanmış olup, test-tekrar test güvenirliliği .83 olarak bulunmuştur.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formunda cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, üniversite tercih alanı, baba ve anne eğitim durumu, okul psikolojik danışmanının mesleki rehberlik yapıp yapmadığı ve meslek seçimi için bilgi almaya ihtiyacı olup olmadığı gibi bilgiler yer almaktadır.

II.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde t-testi ve regresyon analizi kullanılmıştır. Lise son sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerini belirlemek için ortalamalara bakılmış ve çalışmaya katılan lise son sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeyleri belirlenmiştir. Daha sonra, okuldaki okul psikolojik danışmanlarından bilgi veya yardım alıp almama ve meslek seçimi için bilgiye ihtiyacı olup olmama durumlarına göre öğrencilerin mesleki olgunlukları arasında bir fark olup olmadığını belirlemek amacı ile t-testi yapılmıştır. Regresyon analizi ile, denetim odağı, cinsiyet, yaş,

üniversite tercih alanı, baba ve annenin eğitim durumu ile kardeş sayısının öğrencilerin mesleki olgunluklarını anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığı 0.05 düzeyinde hata payı ile test edilmiştir.

III. BULGULAR VE YORUM

III.I. A- Mesleki Olgunluk Düzeyine İlişkin Bulgular

Çalışmaya katılan 246 lise son sınıf öğrencisinin mesleki olgunluk düzeylerini belirlemek için betimsel (frekans, yüzdelik, ortalama ve standart sapma) istatistik değerleri Çizelge 1’de sunulmuştur.

Çizelge 1. Lise son sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma değerleri

Mesleki olgunluk düzeyleri	143 ve altı mesleki olgunluk düzeyi düşük		143-155 geliştirmeye ihtiyacı var		155 ve üstü mesleki olgunluk düzeyi yüksek		Genel ortalama (\bar{X})	SS
Lise son sınıf öğrencileri N=246	f	%	f	%	f	%	146.77	17.97
	93	37.8	65	26.4	88	35.8		

Çizelge 1’de görüldüğü gibi 246 son sınıf öğrencisinin mesleki olgunluk düzeyleri 3 kategoride belirlenmeye çalışılmıştır. Kuzgun ve Bacanlı’nın (1996) yaptığı çalışma da bu alt kategoriler tanımlandığı için, çalışmaya katılanların mesleki olgunluk düzeyleri düşük, geliştirmeye ihtiyacı var ve yüksek olarak frekans ve yüzdelikleri belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre 93 (%37.8) son sınıf öğrencisinin mesleki olgunluk düzeyleri düşük, 65 (%26.4) öğrencinin geliştirmeye ihtiyacı var ve 88 (%35.8) öğrencinin mesleki olgunluk düzeyleri yüksek olarak bulunmuştur. Genel ortalamaya bakıldığında ise, çalışmaya katılan öğrencilerin mesleki olgunluk puanları 146.77 (SS=17.97) olarak bulunmuştur.

Elde edilen genel ortalama değeri, öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinin geliştirmeye ihtiyacı olduğunu, yeterli mesleki tutum ve davranışları yerine getiremediklerini göstermektedir. Kağnıcı (1999) ODTÜ hazırlık sınıfı öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, çalışmaya katılan öğrencilerin %26.1’i mesleki olgunluk düzeyine ulaşırken, geri kalan %73.1’lik öğrenci grubunun mesleklerini seçerken gerekli mesleki tutum ve davranış içerisinde olmadıklarını yani mesleki olgunluk düzeyine ulaşamadıklarını bulmuştur. Super, (1957) doğru ve akılcı meslek seçimi yapabilmek için mesleki olgunluğun kazanılmış olması gerektiğini

vurgulamaktadır. Yine King (1989) bireyin kendisine uygun ve gerçekçi meslek seçebilme yeteneğini, mesleki olgunluğa ulaşması ile başarabileceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, çalışmaya katılan son sınıf öğrencilerinin mesleki olgunluk düzeylerinin yeterli olmadığı ve mesleki tutum ve davranışlarının, doğru ve uygun meslek seçimi için geliştirilmeye ihtiyacı olduğu sonucuna varılmaktadır.

Çizelge 2. Öğrencilerin Okul psikolojik danışmanlarından yardım alıp almama durumuna göre mesleki olgunluk düzeylerinin ortalama, standart sapma ve t değerleri

Meslek seçimi için okul psikolojik danışmanınızdan bilgi veya yardım aldınız mı?	n	\bar{X}	SS	t
Evet	84	150,22	18,95	2.18*
Hayır	162	144,98	17,22	

*p< .05

Çizelge 2’de çalışmaya katılan son sınıf öğrencilerinden meslek seçimi yapabilmek için okul psikolojik danışmanlarından bilgi veya yardım alıp almama durumuna göre mesleki olgunluk düzeyleri arasında bir fark olup olmadığı t-testi ile test edilmiştir. T-testi sonucu değerlendirildiğinde, evet (n=84) diyen öğrenciler ile Hayır (n=162) diyen öğrenciler arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmuştur (t = .30; p< .05). Okul psikolojik danışmanlarından meslek seçimleri için bilgi veya yardım alan öğrencilerin (\bar{X} = 150. 22; SS = 18.95) mesleki olgunluk düzeyleri bilgi veya yardım almayan öğrencilere (\bar{X} = 144.98; SS = 17.22) göre daha yüksektir.

Bu sonuçlar değerlendirildiğinde, mesleki olgunluk düzeyinin yüksek olması ve gerekli mesleki tutum ve davranışların kazanılması için bilgilendirilme çalışmalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu konuda okul psikolojik danışmanlarının çok iyi çalışması ve mesleki rehberlik çalışmalarına çok büyük önem vermeleri gerekmektedir. Santos ve Ferreira (1998) mesleki rehberliğin meslek seçimi gibi önemli kararların alındığı kritik dönemlerde öneminden bahsetmektedir. Yine Kağnıcı (1999) yaptığı çalışmada mesleki rehberlik ve danışmanın mesleki olgunluk için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Diğer taraftan okul psikolojik danışmanları, mesleki rehberlik çalışmalarını okul öncesi dönemden başlayarak, mesleki olgunluk için gerekli olan evreleri göz önünde bulundurup öğrencilerin adım adım gelişmesini sağlamaları, öğrencilerin lise son sınıfa geldiklerinde

mesleki olgunluk için gerekli düzeyde olmalarına yardımcı olacaktır. Kuzgun'un (2003) belirttiği gibi meslek gelişimi sistemli, birbiri ile bağlantılı ve birbirini izleyen bir süreçtir. Bireyin nasıl bir olgunlaşma süreci izlediğini ve mesleki olgunluğun hangi basamağında bulunduğunu saptayabiliriz. Bu bağlamda okullardaki okul psikolojik danışmanlarına büyük işler düşmektedir.

Çizelge 3. Öğrencilerin Meslek seçimi için bilgi almaya ihtiyacı olup olmama durumuna göre mesleki olgunluk düzeylerinin ortalama, standart sapma ve t değerleri

Meslek seçiminiz için bilgi veya yardım almaya ihtiyacınız var mı?	n	\bar{X}	SS	t
Evet	222	147.42	18.30	1.73*
Hayır	24	140.75	13.40	

* $p < .05$

Çizelge 3'de lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçimleri için yardım almaya ihtiyaçlarının olup olmama durumuna göre mesleki olgunluk düzeylerine t-testi ile bakılmıştır. T-testinden elde edilen sonuçlara göre meslek seçimi için bilgi veya yardım almaya ihtiyacı olan son sınıf öğrencileri ile (n = 222) hayır ihtiyacımız yok diyen öğrenciler (n = 24) arasında anlamlı fark bulunmuştur (t = 1.73; $p < .05$). Meslek seçimleri için bilgi ve yardım almak isteyen öğrencilerin ($\bar{X} = 147.42$; SS = 18.30) ve meslek seçimleri için bilgi ve yardım almak istemeyen öğrencilere ($\bar{X} = 140.75$; SS = 13.40) göre mesleki olgunluk düzeyleri daha yüksektir.

Elde edilen sonuçlar mesleki olgunluk açısından değerlendirildiğinde, meslek seçimleri ile ilgili bilgiye ihtiyaç duyan öğrencilerin diğer gruba göre mesleki olgunluklarının yüksek olması, onların meslek seçimini önemsediklerini ve bilgi almaya istekli olduklarını göstermektedir. Diğer taraftan mesleki olgunluğun bir boyutu da "meslek seçiminin ciddi bir iş olduğunu" kabul etmektir. Bu sonuç, öğrencilerin meslek seçimini ciddiye aldığını göstermektedir. Bilgi almak istemeyenlerin ise, seçecekleri mesleklerini önemsemedikleri ve neresi olursa olsun fark etmez diyenlerin oluşturduğu bir grup olduğu düşünülmektedir. Bu umursamazlık bize, öğrencilerde meslek seçimi için gerekli tutum, ilgi ve davranışın oluşmadığını göstermektedir. Son sınıfa gelmiş 222 öğrencinin yardıma ihtiyaç duyması ise mesleki rehberlik hizmetlerinin etkililiği açısından düşündürücüdür. Ortaya çıkan bu tablo, okullarda görev yapan okul psikolojik danışmanlarının mesleki rehberlik ve danışma konusunda

iyi çalışmadıklarını veya öğrencilerin daha sistemli ve programlı mesleki rehberlik ve danışma çalışmalarına ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Kağnıcı'nın (1999) yaptığı çalışmada da mesleki olgunluk için liselerde görev yapan okul psikolojik danışmanlarının daha etkili çalışmaları ve mesleki rehberlik çalışmalarına daha çok ağırlık vermeleri gerekliliği vurgulanmıştır. Herr ve Enderlein (1976) mesleki olgunluğun, bireyin sosyo-ekonomik farklılığı, seçtiği eğitim programı ve meslek seçimi hakkındaki genel bilgisi ile doğrudan bağlantılı olduğunu vurgulamıştır.

III.2. B-Mesleki Olgunluk Düzeyini Yordayıcı Değişkenlere İlişkin Bulgular

Denetim odağı, cinsiyet, yaş, baba eğitim durumu, anne eğitim durumu, kardeş sayısı, tercih değişkenlerine göre mesleki olgunluğun yordanmasına ilişkin regresyon analizi sonuçları Çizelge 4'de verilmiştir. Bu çalışmada standart yaklaşım kullanılmıştır. Çoklu regresyon analizinde kullanılan üç yöntem vardır. Bunlar, standart (direkt), aşamalı ve hiyerarşik yaklaşımlardır. Standart yaklaşımda eşitliğe bağımlı değişkendeki açıklanan varyansa anlamlı bir katkısı olup olmamasına bakılmaksızın tüm değişkenler alınır. Amaç, tüm yordayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki ortak etkisinin incelenmesidir (Büyüköztürk, 2002).

Çizelge 4. Mesleki olgunluk düzeylerinin yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi sonuçları

Değişken	B	SH _B	β	t	p	İkili r	Kısmi r
Denetim odağı	-1.866	.296	-.380	-6.306	.000	-.362	-.379
Cinsiyet	-5.042	2.299	-.140	-2.193	.029	-.097	-.141
Yaş	1.244	1.357	.055	.917	.360	-.007	.059
Baba eğitim durumu	1.601	.956	.127	1.674	.096	.036	.108
Anne eğitim durumu	-.426	1.143	-.030	-.373	.709	-.034	-.024
Kardeş sayısı	-.458	.582	-.053	-.787	.432	-.044	-.051
Tercih	-3.155	1.081	-.187	-2.920	.004	-.137	-.186
Sabit	157.456	22.821	-	6.900	.000	-	-
R = .429 R ² = .184							
F (7; 237) = 7.65 p = .000							

Çizelge 4'de görüldüğü gibi, denetim odağı, cinsiyet, yaş, baba eğitim durumu, anne eğitim durumu, kardeş sayısı, tercih değişkenlerinin birlikte mesleki olgunluk üzerindeki ortak etkisine bakılmış ve mesleki olgunluk puanları ile anlamlı bir ilişki verdiği görülmüştür (R = .429, R² =

.184, $p < .001$). Yukarıda adı geçen değişkenler, birlikte mesleki olgunluk üzerindeki toplam varyansın %18'ni açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin mesleki olgunluk üzerindeki önem sırası incelendiğinde; birinci sırayı denetim odağı almaktadır. Daha sonrakiler ise sırası ile, tercih, cinsiyet, baba eğitim durumu, yaş, kardeş sayısı ve anne eğitim durumudur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, denetim odağı, cinsiyet ve tercih değişkenlerinin mesleki olgunluk üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Diğer değişkenlerin, yaş, baba eğitim durumu, kardeş sayısı ve anne eğitim durumunun mesleki olgunluk üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir.

Mesleki olgunluğun yordanmasında en yüksek puanı denetim odağı değişkeni almaktadır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde denetim odağı ile mesleki olgunluk arasında yüksek düzeyde bir ilişkinin olduğu vurgulanmaktadır (Gardner ve Beatty, 2001; King, 1989). Yine yapılan çeşitli çalışmalarda da içsel denetim odağına sahip bireylerin dışsal denetim odağına sahip bireylere göre mesleki olgunluk düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Tseng, 1970; Sahranç, 2000). Bu çalışmada diğer değişkenler ile karşılaştırıldığında denetim odağı değişkeninin yüksek oranda bir korelasyon vererek, mesleki olgunluk üzerinde anlamlı bir yordayıcı güce sahip olması, denetim odağı değişkeninin okullardaki okul psikolojik danışmanlarının, mesleki olgunluğu geliştirici çalışmalar yaparken önemsemesi gereken bir değişken olduğunu göstermektedir.

Mesleki olgunluğun anlamlı bir yordayıcısı olarak diğer değişkende, cinsiyet değişkenidir. Akay (1983) ve Çakar (1997) lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre mesleki olgunluk düzeylerinin daha yüksek olduğunu, kız öğrencilerin mesleki bilgi toplama ve plan yapma davranışını erkeklere göre daha fazla gösterdiklerini saptamıştır. Kağnıcı (1999) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada ise erkek ve kız öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığını bulmuştur. Luzzo (1993) yine üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, cinsiyet faktörünün mesleki olgunluğun anlamlı bir yordayıcısı olmadığını tespit etmiştir. Yapılan çalışmalarda elde edilen bu farklı sonuçlar, cinsiyet değişkeninin farklı değişkenlerle etkileşim içinde olduğunu ve sosyo-ekonomik düzey, gelecek beklentileri, gelecekteki eğitimlerinin önündeki engelleri algılama şekilleri gibi farklı değişkenlerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Son olarak, öğrencilerin tercih alanı olarak belirledikleri alanlar da mesleki olgunluğu yordayıcı bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kuzgun ve Bacanlı (1996) yapmış oldukları çalışmada matematik ve edebiyat kolundaki öğrencilerin mesleki olgunluk puanları arasında anlamlı bir fark bulmuşlardır. Yani matematik kolu öğrencileri edebiyat kolu öğrencilerine göre daha yüksek mesleki olgunluk düzeyine sahiptir. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre ise, öğrencilerin mesleki anlamda yaptıkları alan tercihleri, mesleki olgunluk açısından önemli bir yordayıcı olarak tespit edilmiştir. Bu yüzden farklı alanlarda bulunan öğrencilerin mesleki olgunluklarının farklı olabileceği gerçeğinden hareket ederek, okul psikolojik danışmanları, mesleki rehberlik çalışmalarını, öğrencilerin buldukları alanları göz önünde bulundurarak hazırlamaları, mesleki rehberlik çalışmalarının daha etkili yapılmasına yardımcı olacaktır.

Diğer taraftan baba ve anne eğitim durumu, yaş, kardeş sayısı gibi değişkenlerin t-testi sonucunda anlamlı bir yordayıcı olmadıkları bulunmuştur. Kağnıcı (1999) yaptığı çalışmada yaş ve anne eğitim durumu değişkenlerine göre öğrencilerin mesleki olgunluklarında bir fark olmadığını tespit etmiştir. Fakat baba eğitim düzeyi incelendiğinde baba eğitim düzeyine göre öğrencilerin mesleki olgunlukları arasında fark bulunmuştur. Meslek yüksek okulu mezunu olan babaların çocuklarına göre üniversite okumuş babaların çocukları daha fazla mesleki olgunluğa sahip oldukları bulunmuştur. Buna ek olarak, Sahranç (2000) yaptığı çalışmada anne ve baba eğitim durumuna göre öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinin değişmediğini tespit etmiştir. Bu sonuçlar elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Fakat bu çalışmada kardeş sayısına göre anlamlı bir sonuç bulunamazken, Sahranç (2000) yaptığı çalışmada, kardeş sayısına göre mesleki olgunluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. İçsel kontrollü ve kardeşsiz öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri içsel kontrollü ve 1-2 kardeşe sahip öğrencilere göre daha yüksektir. Bu sonuçlar yaş değişkeni, anne-baba eğitim durumu ve kardeş sayısının mesleki olgunluk üzerindeki etkisine yönelik yorumlar yapabilmek için daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

IV. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonunda elde edilen bilgiler değerlendirildiğinde, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar ışığında öneriler şu şekilde geliştirilmiştir.

1. Çalışmaya katılan 246 öğrencinin mesleki olgunluk düzeyleri incelendiğinde, 93 (%37.8) son sınıf öğrencisinin mesleki olgunluk düzeyleri düşük, 65 (%26.4) öğrencinin geliştirmeye ihtiyacı var ve 88 (%35.8) öğrencinin mesleki olgunluk düzeyleri yüksek olarak bulunmuştur. Genel

ortalamaya bakıldığında ise, öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri 146.77 (SS=17.97) olarak bulunmuştur. Bu genel ortalama değeri, öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerini geliştirmeye ihtiyacı olduğunu, yeterli mesleki tutum ve davranışları yerine getiremediklerini göstermektedir. Bu sebepten dolayı, okul psikolojik danışmanları, mesleki rehberliğe daha fazla ağırlık vermeleri gerekmekte ve öğrencilerin mesleki olgunluk düzeylerinin farkında olarak mesleki rehberlik ya da danışma yapmaları gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

2. Çalışmaya katılan son sınıf öğrencilerinin okul psikolojik danışmanlarından meslek seçimi için bilgi alıp almama durumlarına göre mesleki olgunluklarında bir fark olup olmadığı t-testi ile incelenmiş ve t-testi sonucunda okul psikolojik danışmanlarından bilgi alanlar ile almayanlar arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmuştur. Meslek seçimi için bilgi alanların mesleki olgunluk düzeyleri daha yüksektir. Bu sonuç, mesleki rehberlik çalışmalarında doğru ve akılcı meslek seçimi için bilgilendirmenin önemini ortaya çıkartmaktadır. Bu bağlamda, mesleki rehberlik ve danışma çalışmaları okul öncesi dönemden başlayarak, sistemli ve programlı bir şekilde yapılmalı ve lise son sınıfa kadar her öğrenciye ulaşılması gerekmektedir. Meslek gelişiminin sistemli, birbiri ile bağlantılı olduğu ve bir süreç olduğu anlayışı ile programlar hazırlanarak sistemli ve profesyonel bir şekilde öğrencilere sunulmalıdır.

3. t-testinden elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, meslek seçimi için bilgi veya yardım almaya ihtiyacı olan son sınıf öğrencileri ile (n = 222) hayır ihtiyacımız yok diyen öğrenciler (n = 24) arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (t = 1.73; p< .05). Meslek seçimleri için bilgi veya yardım almak isteyen öğrencilerin (X = 147.42; SS = 18.30) ve meslek seçimleri için bilgi veya yardım almak istemeyen öğrencilere (X = 140.75; SS = 13.40) göre mesleki olgunluk düzeyleri daha yüksektir. Daha öncede vurgulandığı gibi mesleki olgunluk için bilgilendirme çalışmaları önemlidir. Buradaki sonuçta öğrencilerin bilgilendirilmeye ihtiyaçları olduğu ve bilgilendirilmek istemeyen öğrencilerle karşılaştırıldığında mesleki olgunluk puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, mesleki bilgilenebilmeye istekli olmayan öğrencilerin, isteksizlerinin nedenlerini bularak onların istekli olmasını ve meslek seçiminde ilgi ve tutumun ne kadar önemli olduğunun kavratılması gerekmektedir. Bu amaçla okul psikolojik danışmanları tarafından programlar geliştirilmeli ve öğrencilerde istek yaratılmalı ve mutlaka okullarda mesleki rehberlik çalışmaları yapılarak her öğrenciye ulaşılmalıdır.

4. Denetim odağı, cinsiyet, yaş, baba eğitim durumu, anne eğitim durumu, kardeş sayısı, tercih değişkenlerinin birlikte mesleki olgunluk üzerindeki ortak etkisine bakılmış ve mesleki olgunluk puanları ile anlamlı bir ilişki verdiği görülmüştür ($R = .429$, $R^2 = .184$, $p < .001$). Yukarıda adı geçen değişkenler, birlikte mesleki olgunluk üzerindeki toplam varyansın %18'ni açıklamaktadır. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, yordayıcı değişkenlerin mesleki olgunluk üzerindeki önem sırası incelendiğinde; birinci sırayı denetim odağı almaktadır. Daha sonrakiler ise sırası ile tercih, cinsiyet, baba eğitim durumu, yaş, kardeş sayısı ve anne eğitim durumudur. Regresyon katsayılarının anlamlılığına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ise, denetim odağı, cinsiyet ve tercih değişkenlerinin mesleki olgunluk üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu görülmektedir. Diğer değişkenlerin yani baba ve anne eğitim durumu, yaş ve kardeş sayısı gibi değişkenlerin t-testi sonucunda anlamlı bir yordayıcı olmadıkları bulunmuştur. Dolayısıyla, bu değişkenlerin mesleki olgunluk üzerindeki etkisini tespit etmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, okullarda görev yapan okul psikolojik danışmanları, öğrencilerin içsel odaklarını geliştirmeye yönelik programlar hazırlayıp uygulamaları gerekmektedir. Diğer taraftan cinsiyet ve tercih ettikleri programlarda gözden kaçırılmamalı ve mesleki rehberlik çalışmalarında bu değişkenler de göz önünde bulundurulurken mesleki rehberlik programları hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akay, B. (1983). *Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akbalık, G. (1991). *Ortaokul III. Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Blustein, D. L. (1987). Social Cognitive Orientations and Career Development: A theoretical and Empirical Analysis. *Journal of Vocational Behavior*. 35, 194-203.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çakar, M. (1997). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri İle Denetim Odağı Düzeylerinin Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- Dağ, İ. (1991). Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'nin (RİDKOÖ) Üniversite Öğrencileri İçin Güvenirliği ve Geçerliliği. *Psikoloji Dergisi*. 7(26), 10-16.
- Gardner, D. C., Warren, S. A. (1978). *Careers and Disabilities: A Career Education Approach*. Connecticut: Greylock Publishers.
- Gardner, D. C., Beatty, G. J. (2001). Locus of Control Change Techniques: Important Variables in Work Training. *Education*. 100(3), 237-242.
- Herr, E. L., Enderlein, T. E. (1976). Vocational Maturity: The Effects of School, Grade, Curriculum and Sex. *Journal of Vocational Behavior*. 8, 227-238.
- Kağnıcı, D. Y. (1999). *Vocational Maturity of METU Preparatory School Students* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- King, S. (1989). Sex Differences in a Causal Model of Career Maturity. *Journal of Counseling and Development*. 68, 208-215.
- Kuzgun, Y., Bacanlı, F. (1996). *Mesleki Olgunluk Ölçeği El Kitabı*. Ankara: MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Kuzgun, Y. (2003). *Meslek Rehberliği ve Danışmanlığına Giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Levinson, E. M., Ohler, D. L., Caswell, S. Ve Kiewra, K. (1998). Six Approaches to the Assessment of Career Maturity. *Journal of Counseling & Development*. 76 (4), 475-482.
- Luzzo, D. A. (1993). Predicting the Career Maturity of Undergraduates: A Comparison of Personal, Educational and psychological factors. *Journal of Counseling and Development*, 34, 271-275.
- Luzzo, D. A. (1994). Assessing the Value of Social-Cognitive Constructs in Career Development. *Annual Convention of the American Psychological Association*. Los Angeles: California.
- Ohler, D. L., Levinson, E. M., Sanders, P. (1995). Career Maturity in Young Adults with Learning Disabilities: What Employment Counselors Should Know. *Journal of Employment Counseling*. 32, 65-78.
- Perrone, K. M., Zanardelli, G. Jr., Everette, L. W., Chartrand, J. M. (2002). Role Model Influence on the Career Decidedness of College Students. *College Student Journal*. 36(1), 109-112.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized Expectancies for Internal vs. External Control of Reinforcement. *Psychological Monographs*. 80,1-28.
- Sahraoç, Ü. (2000). *Lise Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeylerinin Denetim Odaklarına Göre Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Santos, E. J., Ferreira, A. J. (1998). Career Counsling and Vocational Psychology in Portugal: A Political Perspective. *Journal of Vocational Behavior*. 52, 312-322.
- Savickas, M. L. (1984). Career Maturity: The Construct and its Measurement. *Vocational Guidance Quarterly*. 32, 222-231.
- Savickas, M. L. (1990). *The Use of Career Choice Measures in Counseling Practice*. In E. Watkins ve V. Campbell (Eds.), *Testing in Counseling Practice* (ss. 373-417). NewJersey: Erlbaum.
- Seligman, L. (1980). *Assessment in Developmental Career Counseling*. Cranston: The Carroll Pres.
- Super, D. E. (1957). *The Psychology of Careers*. New York: Harper and Row.
- Taylor, K. M. (1982). An Investigation of Vocational Indecision in College Students: Corralates and Moderators. *Journal of Vocational Behavior*. 21, 471-476.
- Tseng, M. S. (1970). Locus of Control as a Determinant of Job Proficiency, Employability and Training Satisfaction of Vocational Reheilitation Clients. *Journal of Counseling Psychology*. 17(6), 487-491.

Alınış Tarihi: Temmuz 2005
Hakemlerden Dönüş: Aralık 2005